

18.3.2004

2842/2/02

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Ilkka Rautio

Esittelijä: Esittelijäneuvos Eero Kallio

EPÄILLYN MAHDOLLINEN SYYNTAKEETTOMUUS JA SYYTTÄMÄTTÄJÄTTÄMINEN

1

ASIAN VIREILLE TULO

Riihimäen kihlakunnanviraston syyttäjäsastossa 5.11.2002 toimittamani tarkastuksen yhteydessä ilmeni, että kihlakunnansyyttäjä A oli 9.10.2001 tehnyt syyttämättäjäättämispäätöksen nro - - -, jossa hän oli päättänyt "ei rikosta" - perusteella jättää syyttämättä epäiltyä kuljettajaa törkeästä liikenneturvallisuuden vaarantamisesta.

Epäilty oli 9.10.2000 ohjannut kuljettamansa henkilöauton kaksi kertaa vastaan tulevan liikenteen ajokaistalle. Ensimmäisellä kerralla vastaan tulevan ajoneuvon kuljettaja oli pystynyt väistämään törmäyksen. Autojen kyljet olivat kuitenkin osuneet toisiinsa. Toisella kerralla epäillyn ohjaama auto oli törmännyt etuosastaan vastaan tulleen pakettiauton etuosaan. Vastaan tullut auto oli suistunut ojaan katolleen. Vastaantulleen auton kuljettaja ilmoitti sittemmin esitutkinnassa vaativansa epäilylle rangaistusta tapon yrityksestä.

Kihlakunnansyyttäjä A totesi syyttämättäjäättämispäätöksessään, että "lääketieteellisen arvion mukaan nykytilaan ja sairauskertomushistoriaan perustuen epäillyn teko on voitu arvioida itsemurhaan suuntautuneeksi menettelyksi". A katsoi edelleen, ettei epäilty ollut teko hetkellä kyennyt ymmärtämään tekojensa tosiasiallista luonnetta ja että hänen kykynsä oman käyttäytymisensä sääntelyyn on ollut siten alentuneena, ettei rikokseen tunnusmerkistökäsitteinä kuuluvaa syyllisyyttä ollut olemassa.

Epäillyn rikoksen teko aika oli 9.10.2000. Erikoislääkäri 27.3.2001 antaman todistuksen mukaan epäilty oli ollut hoidettavana vaikean psykoottisen masennustilan vuoksi 10/98, 11–12/98 ja 7.6.–22.7.99. Edelleen hän oli ollut hoidettavana 9.3.–26.4.2000 ja 27.2.–15.3.2001 diagnoosilla "toistuvan masennuksen vaikea masennusjakso ilman psykoottisia oireita". Epäilty oli siirtynyt 26.4.2000 päättyneeltä hoitajaksoilta niin sanotuksi jälkipoliklinikkapotilaaksi. Hän oli käynyt hoidossa 1–2 kertaa kuukaudessa. Viimeisin kontakti oli ollut 20.8.2000, jolloin hän oli ollut puhelimitse yhteydessä lähihoitajaansa.

Valtakunnansyyttäjän 20.1.2000 syyttäjille antaman yleisen ohjeen "Syyttämättä jättämisestä erityisesti yleissäännösten nojalla" (VKS:2000:1) kohdassa 4.3 otsikon "Tekijän henkilökohtaiset olot" alla sivulla 9 todetaan aikaisemmin katsotun, ettei syyttäjällä ollut valtaa jättää syytettä nostamatta sillä perusteella,

että rikoksenteekijä on ollut ymmärrystä vailla. Ohjeen mukaan periaatteellista estettä syyttämättä jättämiselle tälläkään perusteella ei ole, koska syyntakeisuus on yksi rangaistavuuden edellytys, joka syyttäjänkin tulee ottaa huomioon.

Ohjeessa todetaan edelleen, että käytännössä syyntakeisuuden selvittäminen edellyttää säännönmukaisesti tuomioistuinkäsittelyä ja mielentilatutkimusta. Ohjeessa pidetään syyttämättä jättämistä mahdollisena, jos syyntakeisuus on selvä esimerkiksi muun rikoksen takia juuri toimitetun mielentilatutkimuksen perusteella. Tällöin on kysymys puutteesta rangaistavuuden edellytyksissä.

Kihlakunnansyyttäjä A kertoi tarkastuksen yhteydessä, että hän oli pohtinut ratkaisuaan pitkään nähtyään ennen päätöksen tekemistä valtakunnansyyttäjänviraston internet-sivuilla referaatin tapauksesta (A:15.5.2001), jossa apulaisvaltakunnansyyttäjä oli katsonut epäillyn syyntakeettomuuden tulleen lääkärintodistuksella luotettavasti selvitettyksi, ja hyväksynyt kihlakunnansyyttäjän ratkaisun jättää syyntakeettomaksi katsomansa henkilö syyttämättä "ei rikosta" -perusteella.

Tuossakin tapauksessa oli kysymys epäilyistä törkeästä liikenneturvallisuuden vaarantamisesta ja lisäksi vamman tuottamuksesta. Siinä epäilty oli viety vastoin tahtoaan määrättyyn mielenterveyshoitoon heti tapahtuman jälkeen ja ollut hoidossa noin puolitoista kuukautta. Erikoislääkäri totesi lisäksi todistuksessaan, että epäilty oli ollut tekohetkellä syyntakeettomassa tilassa. Syyntakeettomuus oli tässä esimerkkitapauksessa huomattavasti selkeämmin ja paremmin selvitetty kuin Riihimäen tapauksessa. Siitä huolimatta tätäkin syyttämättä jättämispäätöstä voidaan pitää aika isemmin vallinneeseen käytäntöön nähden rohkeana.

Lisäksi Orimattilan kihlakunnanviraston syyttäjäosastolla 23.10.2002 toimitamani tarkastuksen yhteydessä ilmeni, että johtava kihlakunnansyyttäjä oli 18.9.2002 tekemällään päätöksellä nro - - - päättänyt jättää raiskauksen yrityksestä epäillyn henkilön "kohtuus"-perusteella syyttämättä, koska epäillyn henkinen suorituskyky sekä kyky ymmärtää tekonsa oikeudenvastaisuus ja sen seuraamukset olivat lääkärinlausunnon mukaan olleet rajoitetut.

Nämä tapaukset antoivat aiheen epäillä, että syyttäjien käytäntö ei ole yhtenäinen sellaisissa syyteharkintatilanteissa, joissa on olemassa tietoa ja ainakin tietynlainen arvio epäillyn mahdollisesta syyntakeettomuudesta. Kun käytäntö ei näyttänyt olevan myöskään täysin valtakunnansyyttäjän antaman ohjeen VKS:2000:1 mukainen, päätin ottaa asian omana aloitteena tutkittavakseni. Pyysin valtakunnansyyttäjää toimittamaan minulle kihlakunnansyyttäjä A:n selvityksen kantelun johdosta ja antamaan myös oman lausuntonsa. Pyysin kiinnittämään lausunnossa huomiota esiin tuomaani asiaan myös yleisellä tasolla.

Valtakunnansyyttäjä toimitti minulle kihlakunnansyyttäjä A:n 28.1.2003 päivätyn selvityksen ja antoi oman 4.2.2003 päivätyn lausuntonsa.

- - -

3 RATKAISU

Valtakunnansyyttäjä toteaa lausunnossaan, että hänen 20.1.2000 syyttäjille antamassaan yleisessä ohjeessa "Syyttämättä jättämisestä erityisesti yleissäännösten nojalla" (VKS:2000:1) lievennettiin tietoisesti aiempaa ohjeistusta, jossa oli kategorisesti katsottu, ettei syyttäjällä ole syyteharkinnassa valtaa todeta tekijän olleen ymmärrystä vailla ja jättää syytettä sen perusteella nostamatta.

Valtakunnansyyttäjä toteaa edelleen, että syyntakeettomuus on pääsääntöisesti selvitettävä mielentilatutkimuksen avulla. Tällöin arviointi kohdistuu juuri ratkaistavana olevaan menettelyyn ja ajankohtaan. Asian saattamista tuomioistuimen arvioitavaksi puoltaa myös se, että mielentilatutkimuksessa esitetty arvio ei sido tuomioistuinta, joka voi oikeudellisessa arvioinnissa tulla lääketieteellisestä näkemyksestä poikkeavaan lopputulokseen.

Valtakunnansyyttäjä toteaa, että mainitussa apulaisvaltakunnansyyttäjän päätöksessä (A:15.5.2001) 17.5.2001, dnro 132/21/01, johon kihlakunnansyyttäjä A viittaa, katsottiin luotettavasti selvitetyn, että tekijä oli tekohetkellä syyntakeeton. Asiasta oli selvityksenä erikoislääkärin lausunto, jossa lääkäri otti nimenomaisesti kantaa tekijän syyntakeisuuteen tekohetkellä. Valtakunnansyyttäjä korostaa, että vaikka hän toteuttaa syyttäjän ohjausta osaltaan myös kanteluratkaisujen muodossa, niin viime kädessä kysymys on kuitenkin yksittäistapaukseen annettavasta päätöksestä.

Nyt esillä olevassa Riihimäen tapauksessa näyttö syyttämättä jätetyn terveydentilasta nimenomaan tekohetkellä jää esimerkkitapausta vajaan tasolle, vaikka muun muassa hoitoja ksoista on selvitystä pitemmältä aikaväliltä. Valtakunnansyyttäjän mukaan asian vieminen tuomioistuinkäsittelyyn olisi ollut perustellumpi vaihtoehto.

Kun esillä olevassa syyttämättä jättämispäätöksessä on käytetty harkintavaltaa syyntakeettomuuskysymyksessä varsin laajasti verrattuna valtakunnansyyttäjän yleiseen ohjeeseen, asia on päätetty ottaa Valtakunnansyyttäjänvirastossa uuteen syyteharkintaan. Samoin uuteen syyteharkintaan on valtakunnansyyttäjän ilmoituksen mukaan otettu toinenkin selvityspyynnössä mainittu asia eli Orimattilan johtavan kihlakunnansyyttäjän päätös 18.9.2002 nro - - -, jossa rikoksena oli raiskauksen yritys.

Valtakunnansyyttäjä toteaa lisäksi lausunnossaan, että syyttäjän ohjaamiseksi on tarpeen selvittää syyttäjille annettua ohjeistusta niistä kriteereistä, jotka syyntakeisuuden arvioinnissa on otettava huomioon. Valtakunnansyyttäjä ei kuitenkaan pidä tarpeellisena muuttaa antamaansa

ohjetta, vaan ohjaus voisi hänen mukaansa tapahtua saattamalla syyttäjien tietoon laillisuusvalvojen ja valtakunnansyyttäjän ratkaisukäytäntöä. Valtakunnansyyttäjän mukaan samalla on tarpeen korostaa syyttäjän päätösten perustelua myös syyntakeettomuusarvioinnin osalta. Esimerkiksi useaan otteeseen mainitussa apulaisvaltakunnansyyttäjän päätöksessä 17.5.2001 dnro 132/21/01 perustelut syyntakeisuusarvioinnista olivat melko niukat.

Omana käsityksenäni ilmoitan yhtyvänä valtakunnansyyttäjän lausunnossa esitettyihin näkemyksiin. Muistutan lisäksi siitä, että varsinkin kerrotunlaisissa vakavissa rikoksissa tarve rikosvastuun toteuttamiseen korostuu. Lisäksi epäillyn oikeusturvan vaatimus ei ole syyntakeisuutta arvioitaessa samalla tavalla vastakkain rikosvastuun toteuttamisvaatimuksen kanssa kuin arvioitaessa syytekynnystä näytön suhteen epävarmoissa tapauksissa. Kiinnitän huomiota myös siihen, että syyntakeettomuuden arviointiin on syyteharkinnassa yleensä huomattavasti heikommat edellytykset kuin tuomioistuimessa, joka voi vielä tarvittaessa hankkia asiasta uutta selvitystä. Näiden seikkojen tulisi nostaa kynnystä tehdä syyttämättäjättämispäätös syyntakeettomuuden perusteella. Syyttäjän harkitessa syyttämättäjättämistä tekijän syyntakeettomuuden perusteella on vähintäänkin edellytettävä hyvin kiistatonta selvitystä syyntakeettomuudesta. Pidän ylipäänsä hyvin arveluttavana syyttämättäjättämispäätöksen tekemistä syyntakeettomuuden perusteella muissa kuin suhteellisen lievissä rikoksissa.

Totean kihlakunnansyyttäjä A:n ratkaisun osalta lisäksi, että on varsin rohkeaa tehdä näinkin pitkälle meneviä johtopäätöksiä pelkästä apulaisvaltakunnansyyttäjän ratkaisun otsikosta ja lyhyestä sisällöstä. Kihlakunnansyyttäjä A:n olisi käsitykseni mukaan tullut perehtyä huolellisemmin apulaisvaltakunnansyyttäjän ratkaisun yksityiskohtiin ennen oman ratkaisunsa tekemistä. Tällöin hän olisi voinut havaita, missä kohdin tapaukset poikkesivat toisistaan. Tällainen havainto olisi ollut esimerkiksi se, että apulaisvaltakunnansyyttäjän ratkaisussa tekijästä oli erikoislääkärin lausunto, jossa otettiin nimenomaisesti kantaa tekijän syyntakeisuuteen teon tehdessään.

4

LOPPUTOTEAMUS

Koska valtakunnansyyttäjä on ilmoittanut ottaneensa esillä olevan asian uuteen syyteharkintaan, asia ei anna minulle aiheita muuhun, kuin että saatan kihlakunnansyyttäjä A:n tietoon käsitykseni siitä, että hänen syyttämättäjättämispäätöksestään 9.10.2001 nro - - - ilmenevä asia olisi tullut saattaa tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Korostan, että edellä esitetty käsitykseni perustuu arvioon siitä, miten kyseinen asia olisi tullut tuolloin ratkaista A:n käytettävissä olleen aineiston perusteella, eikä se sido valtakunnansyyttäjää hänen syyteharkinnassaan. Pyydän kuitenkin valtakunnansyyttäjää aikanaan lähettämään jäljennöksen uuteen syyteharkintaan ottamiensa asioiden ratkaisuihin.